

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-67>

УДК 338.24.01:338.436(477)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ СИСТЕМНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

STATE REGULATION OF AGRICULTURAL BUSINESS DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF SYSTEMIC SECURITY CHALLENGES

Шеленко Діана Іванівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри,
Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9214-7258>

Дюк Анна Андріївна

доктор економічних наук, доцент кафедри,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6480-0558>

Мацола Михайло Михайлович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5430-1891>

Shelenko Diana, Matsola Mykhailo

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Diuk Anna

Vinnitsia National Agrarian University

У час системних безпекових викликів необхідно постійно досліджувати напрямки державного регулювання розвитку аграрного підприємництва. Основною метою і проблемою даного дослідження є обґрунтування концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва, у галузі сільського господарства. Вивчення цієї проблеми допоможе суб'єктам аграрного підприємництва добитися успіху у галузі сільського господарства та успішно провадити свою діяльність на міжнародних ринках. У статті розкрито, елементи впливу на формування концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва, які включають: правове регулювання підприємництва; партнерська мережа; науково-технічний розвиток; система оподаткування підприємництва; операційна модель; організаційні елементи. У публікації теоретико-методично опрацьовано концепцію державного регулювання розвитку аграрного підприємництва як особливого механізму формування економічних та соціальних мотивацій господарювання. Розкрито інституційні ідентифікації цільових характеристик державного регулювання у контексті формування продовольчої безпеки. Охарактеризовано методичні положення визначення інституційного функціоналу регуляторної політики в умовах системних безпекових викликів. Встановлено і доведено необхідність забезпечення цілеспрямованого регуляторного впливу на розвиток аграрної підприємницької діяльності для задоволення економічних та соціальних інтересів членів суспільства. Запропоновано концептуальне бачення засад формування концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва в умовах системних ризиків соціально-економічного виживання. Доведено, що концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва повинна забезпечувати дотримання забезпечення необхідних обсягів виробництва продукції галузі рослинництва та тваринництва їх структуру, формально-правові умови та змін у стратегії ведення підприємництва.

Ключові слова: сільське господарство, державне регулювання, аграрне підприємництво, державна політика, концепція.

At the time of systemic security challenges, it is necessary to constantly explore the directions of state regulation of the development of agrarian entrepreneurship. The main goal and problem of this study is the substantiation of the concept of state regulation of the development of agrarian entrepreneurship in the field of agriculture. The study

of this problem will help the subjects of agrarian entrepreneurship to achieve success in the field of agriculture and to successfully conduct their activities on international markets. The article reveals the elements of influence on the formation of the concept of state regulation of the development of agrarian entrepreneurship, which will include: legal regulation of entrepreneurship; partner network; scientific and technical development; business taxation system; operational model; organizational elements. The publication theoretically and methodically elaborates the concept of state regulation of the development of agrarian entrepreneurship as a special mechanism for the formation of economic and social motivations of management. The institutional identification of the target characteristics of state regulation in the context of the formation of food security is revealed. Methodological positions for determining the institutional functionality of regulatory policy in the conditions of systemic security challenges have been characterized. The need to ensure targeted regulatory influence on the development of agrarian entrepreneurial activity to satisfy the economic and social interests of society members has been established and proven. A conceptual vision of the foundations of the formation of the concept of state regulation of the development of agrarian entrepreneurship in conditions of systemic risks of socio-economic survival is offered. It has been proven that the concept of state regulation of the development of agrarian entrepreneurship should ensure compliance with the necessary volumes of production of plant and animal products, their structure, formal and legal conditions and changes in the business strategy.

Keywords: agriculture, state regulation, agrarian entrepreneurship, state policy, concept.

Постановка проблеми. Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва є цілеспрямованим описом процесу, зв'язку чи явища яке, в основному зосереджується на найважливіших проблемах, які дозволять всебічно дослідити її суть. Дану концепцію можна представити як концептуальну (описову) модель і використовувати для пояснення поточних дій та очікуваних майбутніх результатів. Проте концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва має певний тип дослідження та обґрунтування бізнес-процесів, які допомагають при визначенні необхідних етапів операційної діяльності та моделюють їх подальший розвиток. При формуванні концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва в умовах системних безпекових викликів розкриваються:

- яка має бути державна підтримка аграрного підприємництва;
- у яких обсягах і на який час вона необхідна;
- що буде виробляти або які послуги надаватиме суб'єкт аграрного підприємництва;
- якість державних публічних, консалтингових послуг;
- належне управління в агробізнесі;
- розробка стратегії та адаптації розвитку суб'єктів аграрного підприємництва;
- правове регулювання підприємництва.

Оскільки аграрне підприємництво в умовах системних безпекових викликів швидко змінюється, суб'єкти господарювання повинні надавати пропозиції, а органи державної влади мають вносити зміни та створювати поправки до концепції державного регулювання розвитку аграрного виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За твердженням С. О. Остапенко, державне регулювання сільськогосподарського виробництва буде ефективним, коли забезпечуватиметься принципи його організації, зокрема: пріоритетність регулювання ринку агропромислової продукції щодо нових ринків; протекціоністська натура регулювання сільськогосподарського виробництва; поєднання державного та регіонального підходів до регулювання та гарантованості ресурсної підтримки; класифікований підхід залежно від рівня розвитку та аграрного потенціалу території, а також максимально оперативне використання ресурсної бази адекватно з концепцією «зеленої» економіки [1].

У науковій праці [2, с. 84] виокремлено чинники ефективного функціонування малого аграрного підприємництва, які включають: зовнішні (де виділено чинники макро- і мезорівня) та внутрішні чинники (виробничі і не виробничі), які пов'язані між собою і мають вплив на подальшу результативність їх діяльності.

Інституційний функціонал забезпечення спроможності аграрного підприємництва можна реалізовувати на засадах сталого розвитку і у залежності від управлінської моделі, організації прийняття рішень та від соціального капіталу [3, с. 7–8]. Маючи певне застосування в розвитку аграрного підприємництва інституційний потенціал відіграє відповідну роль у координації зусиль із досягнення сталого розвитку територіальних громад.

Тільки одержуючи державну підтримку, малі аграрні підприємства матимуть змогу ефективно функціонувати на своїй території і у результаті зможуть отримати підвищення їх

ефективності в бізнесі і додаткове наповнення сільських та селищних бюджетів [4, с. 437].

Як зазначають Л. С. Сас та П. Є. Матковський [5, с. 69] розвиток аграрного сектору є частиною загально-економічного розвитку держави, а реалізація відповідних державних програм дасть змогу здійснити планування на перспективу розвитку суб'єктів господарювання в агропромисловому комплексі.

Питання ролі та місця державної підтримки суб'єктів підприємницьких структур в аграрному секторі економіки розкривається також у працях [6–11]. Проте питання щодо обґрунтування концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва у галузі сільського господарства потребує більш детального вивчення.

Постановка завдання. Основною метою і проблемою даного дослідження є обґрунтування концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва, у галузі сільського господарства. Вивчення цієї концепції допоможе суб'єктам аграрного підприємництва добитися успіху у галузі сільського господарства та успішно провадити свою діяльність на міжнародних ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні держава окреслює загальні фінансово-економічні та нормативно-правові питання щодо соціального й економічного розвитку аграрного підприємництва. При побудові концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва цінним може бути передумова усвідомлення державою в аграрному секторі економіки такого завдання як ефективне вирішення питань щодо підтримки та розвитку суб'єктів господарювання, а цим, з одного боку, є певні надії і сподівання на їх реалізацію, а, з іншого – забирає на себе обов'язок забезпечувати прискорення та підвищення результативності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва повинна включати набір цілеспрямованих заходів, які мають сприяти їх розвитку та повинні бути певним поясненням методів ведення підприємницької діяльності, що передбачає одержання прибутку. Вона може бути ефективним напрямком ведення бізнесу та забезпечуватиме умови функціонування ринкових механізмів із регуляцією аграрних підприємців, які ведуть господарську діяльність на ринку.

Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва є багатоас-

пектною, яка повинна: сприяти розвитку сільськогосподарського виробництва; включати можливості щодо допомоги у стратегічному виборі позиції; заохочувати до впровадження інтенсивних технологій у суб'єктів аграрного підприємництва.

У відповідності до концепції державного регулювання функції аграрного підприємництва, які у своїй основі співпадають із функціями сільського господарства, повинні бути направлені на задоволення агропродовольчих інтересів соціума.

Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва, повинна формуватися з підсистем, між якими прослідковується багаторівневий зв'язок та комплексна взаємодія і взаємозалежність між окремими частинами. Центральною складовою концепції державного регулювання виступає суб'єкт аграрного підприємництва.

Ефективна діяльність суб'єктів аграрного підприємництва може також реалізуватися за рахунок застосування елементів: безпосереднього та опосередкованого впливу, зокрема державного регулювання розвитку сільськогосподарських товаровиробників та елементів, які забезпечують у процесі виробництва розвиток села [12, с. 205].

Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва включає ряд заходів із досягнення поставлених цілей, використовуючи управління необхідними знаннями, процесами та комплексне поліпшення ведення бізнесу, впроваджуючи процеси диверсифікації. Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва є одним із елементів для допомоги у організації бізнес-процесів з орієнтацією на перспективу.

Держава має посилити контроль за ефективністю господарювання суб'єктів аграрного підприємництва, зокрема за платіжною дисципліною, процесами ціноутворення, ступенем відкритості ринку, оскільки роль держави як регулятора підприємницького процесу в основному залежить від суспільних умов, ситуації і тих цілей, які ставить перед собою держава [13, с. 9].

Досліджуючи правове регулювання підприємництва, як елемент концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва, його можна розглядати через оптимізацію розміру і системи податків та інших адміністративних процедур.

Важливим для успішної діяльності суб'єктів аграрного підприємництва є: запровадження

державної програми розвитку соціальних підприємств; введення широкого спектра пільг для суб'єктів, які заохочують розвиток галузі; утвердження системних рішень у сфері економіки, які спрямовані на формування сприятливіших умов для розвитку підприємництва [14, с. 50].

При формуванні концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва важливо також дослідити, які саме сфери державного регулювання мають значний вплив на їх економічну діяльність. Для цього на рис. 1 подали елементи впливу на розвиток концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва.

Представлені елементи впливають на розвиток аграрного підприємництва. Державне регулювання розвитку аграрного підприємництва забезпечує покращення функціонування суб'єктів господарювання.

За твердженням І. Ф. Баланюка та Н. Р. Мегедін системні зміни у державній підтримці мають бути взаємно інтегровані й здійснюватися не

тільки у низхідному напрямку – “держава – підприємство”, але також у висхідному – “підприємство – держава”, що уможливить збалансований розвиток усієї системи АПК країни [15]. Саме у цьому і є соціальна сутність і характер діяльності кожного окремо взятого суб'єкта аграрного підприємництва.

Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва забезпечує шлях на отримання прибутку, посилаючись на конкретні очікування підприємництва, враховуючи вимоги ринку та рівень конкуренції на ньому, а також обмеження, які присутні у зовнішньому середовищі, що мають значний вплив при обґрунтуванні способів і можливостей ведення бізнесу. Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва повинна також обґрунтовувати напрямки забезпечення необхідних обсягів виробництва продукції галузі рослинництва та тваринництва їх структуру та відповідні стандарти, які є суспільно прийнятними.

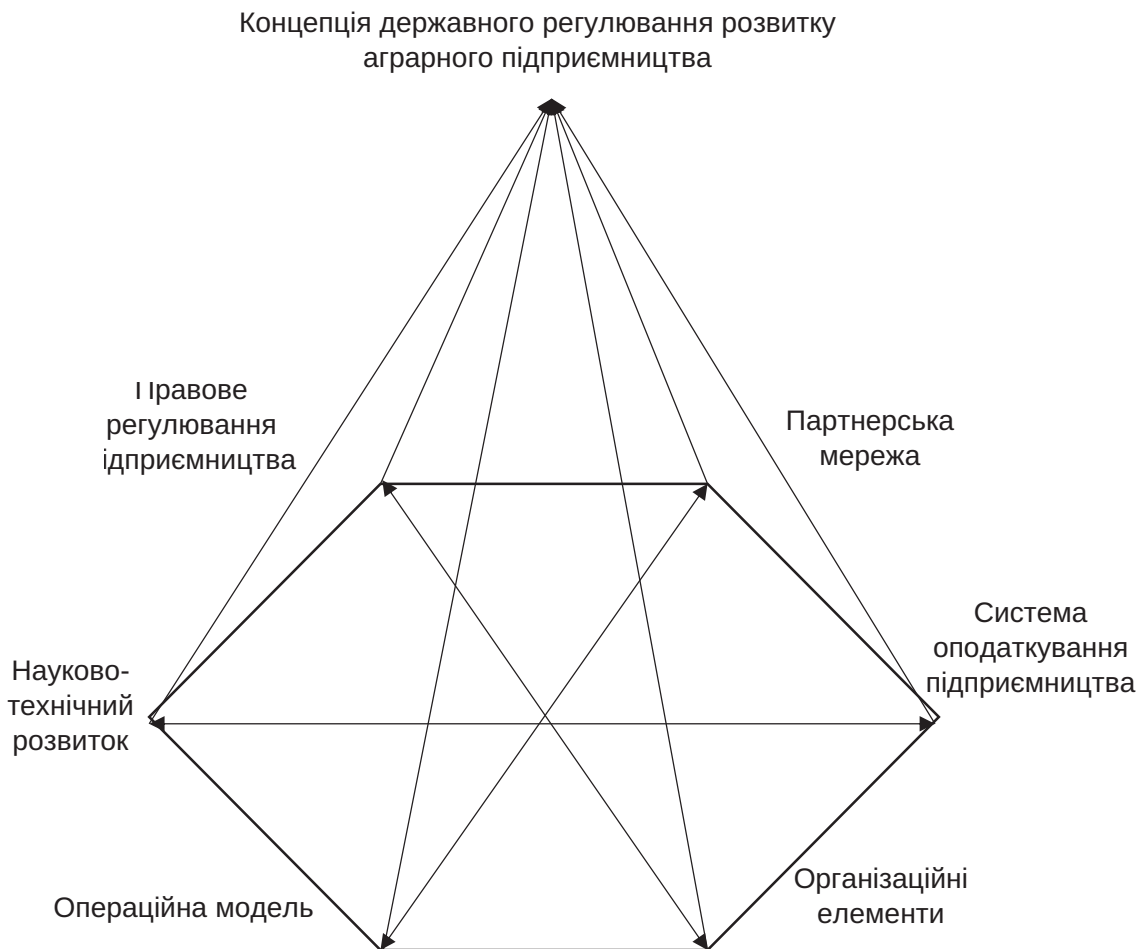

Рис. 1. Елементи впливу на формування концепції державного регулювання розвитку аграрного підприємництва

Джерело: власна розробка авторів

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити узагальнення. Державна політика, у міру своїх сил та можливостей, повинна передбачати напрямки постійної зацікавленості в ефективному розвитку аграрного підприємництва. Оскільки саме на цій основі досягається зростання соціально-економічної результативності всієї галузі сільського господарства.

Ефективне запровадження концепції державного регулювання розвитку аграрного під-

приємництва повинно сприяти: збільшенню продаж; зниженню витрат; зростанню доходів; адаптації до поставлених цілей; коригування зовнішньої торгівлі задля захисту їх на внутрішньому ринку; забезпечення можливості розширеного відтворення.

Концепція державного регулювання розвитку аграрного підприємництва дозволить досягти позитивних результатів у сфері покращення аграрного бізнесу та скорочення тіньової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Остапенко С. О. Теоретичні підходи до формування економічних засад державного регулювання аграрного сектору України. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9586>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.11.200
2. Гуменюк М. М., Неміш Д. В., Баланюк І. Ф., Шеленко Д. І. Основні чинники ефективного функціонування малого аграрного підприємництва. *Вісник аграрної науки*. 2021, № 9 (822). С. 80–88. DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202109-11>
3. Шпикуляк О. Г., Шеленко Д. І., Алексєєва О. В., Ксенофонтова К. Ю., Суховій А. І. Роль ринку і підприємництва у забезпеченні сталого розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2022. № 20. С. 3–12. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/617/624>
4. Humeniuk M., Shelenko D., Nemish D., Balaniuk I. (2021). Improving the efficiency of agricultural entrepreneurship by processing rapeseed to biodiesel. *Scientific Papers. Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*, Vol. 21(3). P. 431–438. URL: <https://cutt.ly/RwUGkc5Q>
5. Сас Л. С., Матковський П. Є. Державне програмне забезпечення технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Серія "Економіка"*. Вип. 6 (79). Т. 24. С. 66–71.
6. Сас Л. С., Матковський П. Є. Роль та місце державної підтримки сільськогосподарських підприємств в умовах технологічного оновлення виробництва та модернізації економіки. *Вісник Прикарпатського університету. Серія "Економіка"*. 2019. Вип. 14. С. 86–91.
7. Малік М. Й., Шпикуляк О. Г., Мамчур В. А. Інституційна формалізація розвитку сімейних фермерських господарств в Україні. *Економіка АПК*. 2018. № 10. С. 71–85. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201810072>
8. Шпикуляк О. Г. Інституціональні аспекти регулювання аграрного ринку. *Економіка АПК*. 2008. № 5. С. 114–121.
9. Шпикуляк О. Г. Ефективність управління аграрним підприємством. *Економіка АПК*. 2005. № 3. С. 22–25.
10. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови аграрної економіки / [М. Й. Малік, Ю. О. Лупенко, О. Г. Шпикуляк та ін.]; за ред. М. Й. Маліка. Київ : ННЦ „ІАЕ”, 2023. 194 с.
11. Шеленко Д. І. Деякі аспекти науково-методологічного забезпечення пореформеного розвитку сільського господарства. *Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць*. Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. Вип. 197: У 5 т. Т. II. С. 269–273.
12. Шеленко Д. І. Організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств в економічному вимірі. Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2019. 476 с.
13. Підприємницька діяльність в аграрній сфері економіки: монографія / [Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк та ін.]; за ред. М. Й. Маліка. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. 208 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10026711>
14. Шеленко Д. І., Баланюк І. Ф., Баланюк В. С. Соціальний капітал у розвитку соціального підприємництва. *Економіка АПК*. 2021. № 11. С. 44–53. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202111044>
15. Баланюк І. Ф., Мегедин Н. Р. Розвиток організації сільськогосподарських підприємств: [монографія]. Івано-Франківськ : ЛІК, 2012.

REFERENCES:

1. Ostapenko, S. (2021). Teoretychni pidkhody do formuvannia ekonomichnykh zasad derzhavnogo rehu-liuvannia ahrarnoho sektoru Ukrainy [Theoretical approaches to economic principles formulation regard-ing state regulation of the agricultural sector in Ukraine], *Efektivna ekonomika*, vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9586> (in Ukrainian).
2. Humeniuk, M., Nemish, D., Balaniuk, I., Shelenko, D. (2021). Osnovni chynnyky efektyvnoho funktsionuvan-nia maloho ahrarnoho pidpriemnytstva [Main factors of effective functioning of small agricultural business]. «*Bulle-tin of Agricultural Science*». No. 9 (822), pp. 80–88. (in Ukrainian).
3. Shpykuliak, O., Shelenko, D., Aliksieieva, O., Ksenofontova, K., Sukhovii, A. (2022). Rol rynku i pidpriem-nytstva u zabezpechenni staloho rozvytku silskykh terytorii [The role of the market and entrepreneurship in ensuring the sustainable development of rural areas]. *Agrosvit*. No. 20, pp. 3–12. Available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/617/624> (in Ukrainian)
4. Humeniuk, M., Shelenko, D., Nemish, D., Balaniuk, I. (2021). Improving the efficiency of agricultural entre-preneurship by processing rapeseed to biodiesel. *Scientific Papers. Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*, vol. 21(3), pp. 431–438. Available at: <https://cutt.ly/RwUGkc5Q>
5. Sas, L., Matkovskiy, P. (2019). Derzhavne prohramne zabezpechennia tekhnolohichnoho onovlennia vyrob-nytstva ta modernizatsii diialnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [State software of technological updating of production and modernization of agricultural enterprise activities]. *Bulletin of Odessa National University. "Economy" series*. No. 6 (79), vol. 24, pp. 66–71. (in Ukrainian)
6. Sas, L., Matkovskiy, P. (2019). Rol ta mistse derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskykh pidpriemstv v umo-vakh tekhnolohichnoho onovlennia vyrobnytstva ta modernizatsii ekonomiky [The role and place of state support for agricultural enterprises in the conditions of technological renewal of production and modernization of the economy]. *Bulletin of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. "Economy" series*, vol. 14, pp. 86–91. (in Ukrainian)
7. Malik, M. Y., Shpykuliak, O. H., Mamchur, V. A. (2018). Instytutsiina formalizatsiia rozvytku simeinykh ferm-erskykh gospodarstv v Ukraini. [Institutional formalization of the development of family farms in Ukraine]. *Economy APK*. No. 10, pp. 71–85. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201810072> (in Ukrainian).
8. Shpykuliak, O. H. (2008). Instytutsionalni aspekty rehuliuвання ahrarnoho rynku [Institutional aspects of agri-cultural market regulation]. *Economy APK*, vol. 5, pp. 114–121. (in Ukrainian)
9. Shpykuliak, O. H. (2005). Efektyvnist upravlinnia ahrarnym pidpriemstvom [Effectiveness of agricultural enterprise management]. *Economy APK*, vol. 3, pp. 22–25. (in Ukrainian)
10. Rozvytok silskohospodarskoi kooperatsii v umovakh voiennoho stanu ta pisliavoiennoi vidbudovy ahrarnoi ekonomiky (2023). [Development of agricultural cooperation in the conditions of martial law and post-war recon-struction of the agrarian economy]. [M. Y. Malik, Yu. O. Lupenko, O. H. Shpykuliak ta in.]; za red. M. Y. Malika. Kyiv: NNC "IAE", 194 p. (in Ukrainian)
11. Shelenko, D. I. (2004). Deiaki aspekty naukovo-metodolohichnoho zabezpechennia poreformenoho roz-vytku silskoho gospodarstva [Some aspects of scientific and methodological support of the post-reformed deve-lopment of agriculture]. *Economics: problems of theory and practice: Collection of scientific works*. Dnipropetrovsk: DNU. No. 197: vol. II, pp. 269–273. (in Ukrainian)
12. Shelenko, D. I. (2019). *Orhanizatsiino-pravovi formy silskohospodarskykh pidpriemstv v ekonomichnomu vymiri* [Organizational and legal forms of agricultural enterprises in the economic dimension. Ivano-Frankivsk]: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 476 p. (in Ukrainian).
13. Pidpriemnytska diialnist v ahrarnii sferi ekonomiky [Entrepreneurial activity in the agrarian sphere of economy]: monograph / [Iu. O. Lupenko, M. I. Malik, O. H. Shpykuliak, ta in.]; za red. M. I. Malika. Kyiv: NSC "IAE", 2023. 208 p. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10026711> (in Ukrainian)
14. Shelenko, D. I., Balaniuk, I. F. Balaniuk, V. S. (2021). Sotsialnyi kapital u rozvytku sotsialnoho pidpr-iyemnytstva [Social capital in the development of social entrepreneurship]. *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 44–53. (In Ukrainian)
15. Balaniuk, I. F., Mehedyn, N. R. (2012). *Rozvytok orhanizatsii silskohospodarskykh pidpriemstv*. Develop-ment of the organization of agricultural enterprises: [monograph]. Ivano-Frankivsk: LIK. (in Ukrainian)